

SCHOOL MÜHRING

1873 — 1948

Gedenkboekje,
uitgegeven ter gelegenheid
van het 75-jarig bestaan
der school

School Mühring

1873 1948

DORDRECHT

Gedenkboekje

uitgegeven ter gelegenheid
van het 75-jarig bestaan
der school

*„Men moet de jeugd lachend onder-
richten, met grote zachtheid haar ge-
breken berispen en haar niet bang
maken voor het woord deugd”.*

MOLIÈRE.

l'Ecole des Maris I, 2.

Het Ere-Comité :

J. Bleeker, Burgemeester.
H. van Es, Wethouder van Onderwijs.
Mr. K. J. Poll, Secretaris Gemeente Dordrecht.
A. van de Wilt, Chef afdeling Onderwijs.
Dr. W. J. Assies, Oud-Voorzitter School Mühring.
Mevrouw Dr. H. B. van Bilderbeek—van Meurs.
J. A. Delhez, Oud-Voorzitter School Mühring.
Mevrouw A. G. van Gijn—van de Werk.
P. Koops.
C. Romeyn, Oud-Voorzitter School Mühring.
Mejuffrouw A. Treffers, Oud-Hoofd School Mühring.
Ir. W. J. de Voogd.
H. J. Vriesendorp.

Het Werk-Comité :

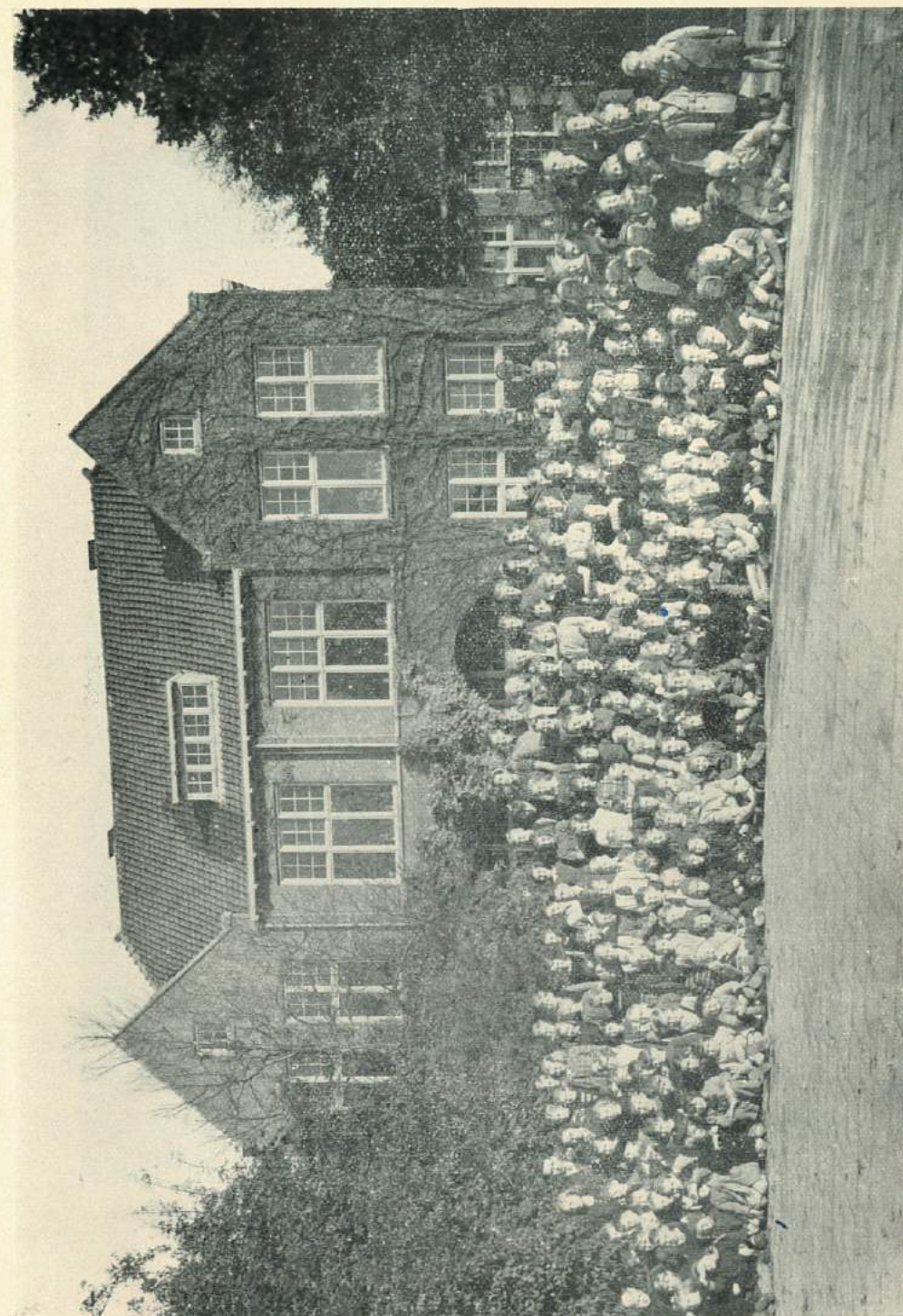
Herm. van der Kloet, Voorzitter.
H. Leemhuis, Secretaris.
Dr. H. C. Helleman, Penningmeester.
Mevrouw E. H. Klementsich—Happé.
Mevrouw T. J. Ludéus—Volker.
Mevrouw T. Meursing—van Gulik.
Mevrouw O. M. Munk—Borgerhoff Mulder.
Mevrouw N. G. Oomkes—Teensma.
Mevrouw J. H. Redelé—van Mesdag.
Mevrouw J. C. J. Vink—van Dijl.
Mr. J. E. Visser.

Het Schoolbestuur :

Ir. J. H. Eddes, Voorzitter.
Mr. J. E. Visser, Vice-Voorzitter.
Mevrouw H. van der Plaats, Secretaresse.
Ir. W. H. Moorrees, Penningmeester.
H. Hoorn.
Mevrouw E. H. Klementsich—Happé.
Ir. S. A. Korporaal.
Mevrouw T. J. Ludéus—Volker.
Dr. J. A. Smit.

Redactie-Commissie Gedenkboekje :

Jac. A. Hazelaar.
Mr. J. E. Visser.

In verband met de ziekte van de heer Burgemeester, Voorzitter van het Ere-comité, en na een bespreking met de Wethouder van Onderwijs ter zake van de door elk van ons beiden te vervullen „taak” bij dit jubileum, geniet ik het voorrecht het herdenkingsboekje, dat ter gelegenheid van de viering van het 75-jarig bestaan van „De School Mühling” wordt uitgegeven, met een enkel woord in te leiden.

Ik doe dat volgaarne. Sinds jaar en dag draag ik die school een warm hart toe. Mijn kinderen genoten er hun lager onderwijs. Toen ik enkele jaren als penningmeester van de school fungeerde, heb ik van nabij de voordelen van deze „bijzondere” school leren kennen. Als zodanig wil ik noemen:

- het nauwe contact, dat tussen de ouders der leerlingen en de leerkrachten bestaat;
- het goede onderwijs, dat op de school wordt gegeven, waarvan elk jaar blijkt bij de met succes bekroonde examens der leerlingen van de zesde klasse tot Gymnasium en Hogere Burgerschool;
- de prettige sfeer, welke op de school heerst en welke zich bijvoorbeeld manifesteert in feestjes op Sinterklaasdag en op Kerstmis, feestjes, waaraan de kinderen hun leven lang een dankbare herinnering bewaren;
- de mooie ligging van het schoolgebouw, tussen particuliere tuinen en achter een ruime speelplaats met een toegangspoort, welke met rozen is begroeid; een ligging, welke naar mijn overtuiging ook op de kinderziel indruk zal maken en aantrekkingskracht moet uitoefenen.

Het heeft mij groot genoegen gedaan te vernemen dat het leerlingenaantal thans 168 is, ongerekend de $\pm$ 55 kleuters. In de dagen van mijn penningmeesterschap was dit aantal circa 120. Deze toename is voor mij een symptoom, dat de school bij de Dordtse burgerij goed staat aangeschreven en dat zij met de wijze, waarop zij de eerste kennis aan de jeugdige mensen bijbrengt, op de goede weg is. Voortgaande op die weg en zich, waar dienstig, openstellend voor nieuwere stromingen in het onderwijs, zal „De School Mühling” zeker een tijdperk van nog toenemende bloei tegemoet kunnen gaan. Dit wens ik haar van ganser harte toe.

K. J. POLL

Secretaris der Gemeente Dordrecht.

„De School Mühling” jubileert

Onder de vele onderwijsinrichtingen te Dordrecht neemt „De School Mühling” een voorname plaats in.

Vijf en zeventig jaar geleden, toen de school werd geopend, kreeg het bijzonder onderwijs geen subsidie. Het waren moeilijke tijden, te meer, daar de school moest concurreren met de openbare scholen. Dat is thans anders: een reden tot blijdschap.

Bestuur en leerkrachten hebben echter „de hitte des daags en de vorst in de nacht” verdragen.

De ouders, die hun kinderen aan een Opleidingsschool toevertrouwen, doen dit met de uitdrukkelijke bedoeling, dat hun kinderen worden klaargemaakt voor een Hogere Burgerschool, een Gymnasium of een Lyceum. Van de leerkrachten en van de leerlingen wordt veel gevergd. Van de leiding hangt alles af.

„De School Mühling” is een klassikale school. Dit is nog altijd een voordeel. De klassen zijn niet te groot, zodat (wat ook gebeurt) de nodige zorg kan worden besteed aan iedere leerling afzonderlijk.

Het Bestuur der school mag met dankbaarheid en in vertrouwen dit vijf en zeventig-jarig jubileum herdenken.

Met dankbaarheid: de school heeft met succes gewerkt en doet dit nog. Het mooie gebouw heeft in de bezettingstijd wel veel geleden, doch is er beter afgekomen dan de „Buitenschool”, vlak in de nabijheid.

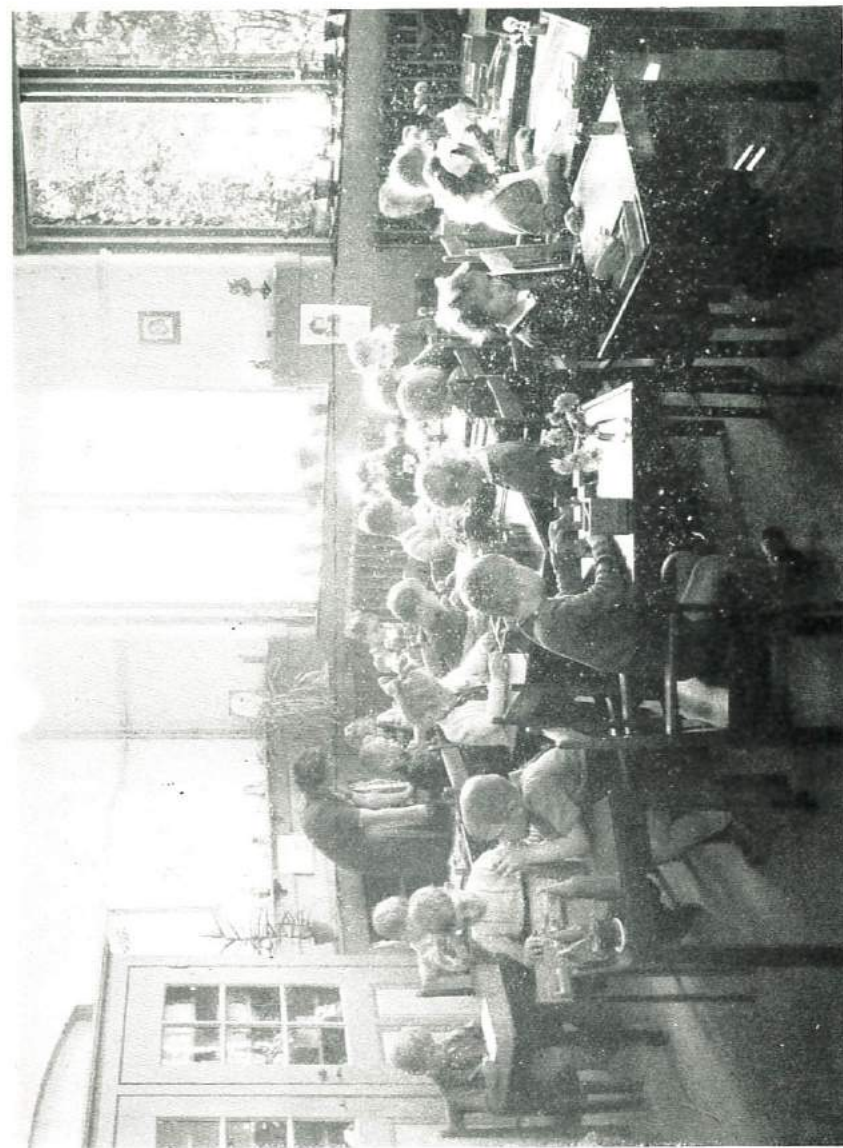
Met vertrouwen: de leiding is in goede handen; de school (en nu bedoel ik niet het gebouw) is oud, doch leer-

krachten, methoden, leermiddelen en sfeer werden telkens nieuw.

Van harte feliciteer ik Bestuur en leerkrachten. Ik wens „De School Mühling” nog vele jaren van voorspoed toe.

J. B. VISSER,

Oud-Inspecteur van het Lager Onderwijs
in de Inspectie Dordrecht.

School Mühring 75 jaar

Mocht het vijftig-jarig bestaan der School in 1923 voor het toenmalige Bestuur aanleiding zijn geweest, dit op feestelijke wijze te herdenken, de gebeurtenissen in de laatste 25 jaren en de afloop daarvan zijn voorzeker niet minder waard herdacht te worden, zodat het huidige Bestuur het gerechtvaardigd oordeelde aan het verlangen van velen gevolg te geven om voor het 75-jarig bestaan eveneens een feestelijke herdenking te doen plaats hebben.

De spontane wijze, waarop aan het beroep van de leden van het Jubileum-comité, onder aanbeveling van een Ere-comité, op de leden, oud-leden en oud-leerlingen gevolg werd gegeven om de gemaakte plannen tot uitvoering te kunnen brengen, is niet alleen verblijdend, doch motiveert ook de herdenking.

Vooreerst blijkt daaruit, dat de School de taak, die haar gesteld is, is blijven vervullen op een wijze, die waardering heeft gevonden, doch bovendien aanleiding heeft gegeven om haar verder werk op daadwerkelijke wijze te steunen. Voorts mag verwacht worden, dat door de feestelijke herdenking de huidige schoolbevolking en al degenen aan wier zorgen zij is toevertrouwd de bevestiging zullen krijgen, dat de banden, die hen aan elkaar en aan de school verbinden, waard zijn onderhouden te worden.

Een terugblik op de laatste 25 jaren geeft een bewogen periode te zien, zowel op stoffelijk als op geestelijk gebied. De ontredde van het schoolgebouw door de bezetting alsook de onevenwichtige geestesgesteldheid van de leerlingen door de oorlogsomstandigheden stelden aan bestuur en leerkrachten bijzondere eisen.

Door de financiële hulp van de leden en de zeer gewaardeerde medewerking van het Gemeentebestuur van Dordrecht was het mogelijk de school in de huidige bevredigende, hoewel nog niet volmaakte, toestand terug te brengen.

De veranderingen op maatschappelijk gebied vonden ook hun terugslag op het onderwijs in al zijn geledingen. Grote oplettendheid is vereist om te zorgen, dat het onderwijs parallel blijft lopen aan de stromingen, die als juist worden gekenmerkt, en dat de goede aansluiting aan het middelbaar onderwijs blijft gewaarborgd.

In dit verband moge gememoreerd worden de aangename samenwerking, die met het middelbaar onderwijs en voorbereidend hoger onderwijs bestaat en de goede resultaten, die door de leerlingen bij de toelatingsexamens en op deze scholen worden behaald.

Er wordt naar gestreefd de vereiste leerstof bij te brengen op een zodanige wijze, dat zij het eigendom wordt van de leerlingen, waarbij getracht wordt zelfvertrouwen, plichtsgevoel en gevoel voor netheid op ongedwongen wijze bij te brengen zonder orde en tucht te verwaarlozen.

Van moderne hulpmiddelen voor het onderwijs wordt ruim gebruik gemaakt, terwijl voor maatschappelijke aangelegenheden de noodzakelijke belangstelling wordt betoond.

Dat de inspectie van het lager onderwijs zich steeds met het gevoerde beleid heeft kunnen verenigen en het hoofd der school en het onderwijzend personeel hun beste krachten aan de inrichting wijden, doet het Bestuur de toekomst met vertrouwen tegemoet zien.

Ir. J. H. EDDDES,

Voorzitter Ver. „De School Mühring”.

Dordrecht, October 1948.

Drie-kwart eeuw Mühring

School Mühring herdenkt haar 75-jarig bestaan. Een leeftijd, die veel ervaringen en veel lotswisselingen doet vermoeden. Schrijver dezes voelt zich dan ook verwant aan de drossaart Pieter Corneliszoon Hooft, die zijn „Nederlandsche Historiën” aanving met de woorden: „Ik gaa een werk aan, dat opgeleit is van lotswissel en meenigerley geval.” Gelukkig behoeft de historieschrijver van School Mühring de Muiderdorst niet verder te volgen. Immers Hooft moest verhalen van strijd en twist, van muiterij en veldslagen. Van de geschiedenis van School Mühring mag gezegd worden, dat deze een gelukkige ontwikkeling te boeken geeft, zij het dan ook, dat haar tegenslag en ook oorlog niet bespaard zijn gebleven.

In oude tijden....

Uit de vroegste jaren van de school is weinig bekend. Een leeg archief biedt geen stof. Veel is uit mondelinge overlevering gereconstrueerd en overlevenden uit die beginjaren zijn er nauwelijks meer. Men laat nu de geschiedenis aanvangen met het jaar 1873, over welk jaar straks het een en ander zal worden meegedeeld. Maar de school heeft, als men het zo noemen mag, ook een prae-historische tijd.

Er bestond namelijk een instituut voor jongedames aan de Berckepoort. De schepter (of was het de plak?) werd daar gezwaaid door twee dames, genaamd Usener en Heil. De legende wil, dat het een school was, waar jongedochteren uit gegoede stand ter schole gingen, niet zelden per vigilante en met de lange rok en de daarbij behorende lange handschoenen. Kortom het type, dat uit de prenten van die dagen bekend is.

Het Gemeentebestuur van Dordrecht moet in die tijd ten opzichte van het onderwijs zeer mild zijn geweest. Want de localiteit, waarin het instituut gevestigd was, kostte niets aan huur. Het was namelijk gratis in gebruik gegeven. Dit zou echter niet zo blijven. Maar daarover straks.

Vol moed had Mejuffrouw A. W. Mühring in 1873 de directie van het vorige instituut overgenomen en in September van dat jaar werd de naam aan de school verbonden, die heden zo bekend is in onze stad en die tot onze vreugde door al die jaren heen een goede klank heeft behouden.

Lang zou deze directrice echter niet haar werk aan de school kunnen verrichten. Een zware ziekte kluisterde haar aan het bed, een ziekte, waaruit zij niet meer zou opstaan. In December van het jaar 1873, dus na enkele maanden directoraat, droeg men haar grafwaarts. Wie moest haar opvolgen?

Een bekend stadgenoot, Ds. Loeff, wist de zuster van de overledene te bewegen het werk van haar zuster voort te zetten. Hierdoor bleef de naam Mühring aan de school en aan het paedagogisch-didactisch werk verbonden. Mejuffrouw B. H. Mühring werd dus directrice en zij heeft met al de kracht, waarover zij beschikte, gewerkt om de school tot een modelschool te maken.

Haar taak was echter niet eenvoudig, want vrijwel van haar eerste optreden als directrice af heeft zij moeilijkheden ondervonden. Als eerste moeilijkheden-bezorger trad het Gemeentebestuur op. Hadden de Dames Usener en Heil de vrije en gratis beschikking over het gebouw aan de Berckepoort gehad, dit veranderde vrijwel onmiddellijk na het optreden van Mejuffrouw Mühring.

Het Gemeentebestuur vroeg het gebouw aan de Berckepoort terug en de schoolbevolking moest een goed heenkomen zoeken. Straks zal wel blijken, dat dit later in de geschiedenis van onze school zich herhaalde. Nu is het over het algemeen altijd moeilijk geschikte gelegenheid te vinden voor het onderbrengen van scholen. Er zijn allerlei eisen van

paedagogische en van hygiënische aard, die onverbiddeijk gesteld moeten worden in het belang van de jeugdige leerlingen. Zo stond dus Mejuffrouw Mühring voor de opgave: Zoek een nieuwe school.

Een nieuw gebouw.

Er kwam hulp opdagen. Het wordt zo treffend in het Gedenkboekje van het vijftigjarig bestaan gezegd:

„Gelukkig bleken er, zoals later telkens weer bij de downs in de geschiedenis der school, mensen te zijn, die op het behoud der inrichting prijs stelden, en die zich er opofferingen voor getroostten.”

Zo worden dan voor die tijd genoemd de namen van de volgende helpers in de nood: Ds. Loeff, hierboven reeds vermeld, de predikanten Keller van Hoorn en Steen, de heer Veth, lid van de Schoolcommissie.

Ruimte werd gevonden en wel in het... rijstpakhuis van de heer van Schaardenburg in de Grotekerksbuurt. Er bleek een verbouwing noodzakelijk, die door de bovenbuur, de heer De Groot werd verzorgd. En zo kreeg School Mühring dan een nieuwe schoolruimte, waarin de beginselen der wetenschap onderwezen moesten worden. Maar het was, openhartig gesproken, een armzalige behuizing. Het onderwijs vond plaats in twee grote, hoge lokalen, gescheiden door een tussenvertrek. Aan dit complex werd later nog een klein lokaaltje toegevoegd, ten behoeve van de leerlingen, die bestemd waren voor het voortgezet onderwijs en dat op Mühring wenste te ontvangen. Tegenwoordige bouwverordeningen en het z.g. Bouwbesluit inzake scholen zouden ongetwijfeld ernstige critiek hebben gehad op de huisvesting aan de Grotekerksbuurt, maar de directrice was best tevreden. Zij liet zich met een zeker enthousiasme uit over de lokalen. Zij beleefde daar een goede tijd en het is bekend, dat de schoolbevolking steeg van 70 tot ruim 100 leerlingen.

Dit aantal is jarenlang vrijwel constant gebleven. In later jaren was enige daling te bespeuren, maar momenteel, in 1948, gaan iedere morgen ongeveer 220 paar voeten over de deurmat van het gebouw aan de Vrieseweg.

Mejuffrouw Mühling moet stellig een goede leerkracht geweest zijn, zo een, die de donum didacticum bezat. Dit moet zo geweest zijn, want anders zou zij niet in 1890 benoemd zijn geworden tot Directrice van de Kweekschool voor Onderwijzeressen te Arnhem. Zij zal behoord hebben tot het geslacht kweekschool-leiders, dat in de dankbare herinnering van ons volk voortleeft, zoals P. H. van der Ley (Haarlem), Leopold (Groningen) e.a.

Zij liet dus een bloeiende school aan haar opvolgster, Mejuffrouw Van der Meer van Kuffeler, na, (1 Januari 1891) en meteen liet zij aan deze directrice de moeilijkheid achter van het feit, dat de school uit de ruimte groeide. Mejuffrouw van der Meer was niet bijster ingenomen met het voormalige rijstpakhuis. Zij sprak er van als: „dat sombere gebouw in de Grotekerksbuurt, waar alles even lelijk en eigenlijk ook onhygiënisch was en waar de meest eenvoudige schoolversiering ontbrak.”

Ook haar opvolgster had weinig goeds voor het gebouw over. Het was Mejuffrouw Cohen Stuart, die de huisvesting hield en de localiteit „werkelijk de naam van school, en nog wel voor goeden, onwaardig vond.”

Een leerplan ontstond.

Bij het memoreren van Mejuffrouw Cohen Stuart moet tevens een ander feit in de herinnering worden teruggeroepen. Wij vinden namelijk van haar vermeld, dat zij een leerplan ontwierp voor het onderwijs aan haar school. Is dit nu zo iets bijzonders, zullen de lezers vragen. Dit was het wel, want in de negentiger jaren bestond de eis van het bezit van een leerplan voor de bijzondere scholen nog niet, in tegenstelling met heden ten dage.

In een leerplan behoort te worden vastgelegd, hoe de leerstof over de verschillende leerjaren is verdeeld, welke methoden voor de leervakken werden gebruikt en tal van andere noodzakelijke noteringen meer. Zo'n leerplan vordert de sanctie van de rijksinspectie van het Lager Onderwijs en daarin liggen dan tevens de waarborgen, dat het onderwijs zo goed mogelijk gediend wordt.

Zo'n leerplan bestond destijds niet op de bijzondere scholen. Maar Mejuffrouw Cohen Stuart voorvoelde vermoedelijk, dat het eenmaal een eis van de Wetgever zou worden en zij ontwierp er een, dat het onderwijs consolideerde en zeker heeft bijgedragen tot de goede naam van School Mühling.

Naar Vest 49.

Onder haar directoraat valt nog een bijzondere, een verheugende gebeurtenis. De school kreeg een beter tehuis. Men had de hand weten te leggen op een huis aan de Vest, nummer 49, volgens de uitspraak uit die dagen „met heerlijke tuin en riant schoolvertrekken.”

In September 1894 werden de lessen daar hervat, tot welker resultaat ongetwijfeld de „riante schoolvertrekken” wel het hunne zullen hebben bijgedragen. Maar met het voortschrijden van de ontwikkeling, ook op het gebied der schoolhuisvesting, moest noodwendigerwijze eenmaal het moment aanbreken, waarop ook het huis aan de Vest als onvoldoende moest worden beschouwd. Toen dan ook op 1 Augustus 1900 Mejuffrouw J. W. Steffelaar de directie op zich nam, bleek haar wel, dat er veel dringend verbetering nodig had. Zij heeft zich daarover eens als volgt uitgelaten: „Wat gebouw, schoolmeubelen en leermiddelen betrof, was het alles behalve een ideaaltoestand, alleen de tuin kon aan redelijke eisen voldoen.”

De toestand werd nog slimmer, toen Mejuffrouw Steffelaar het prijzenswaardige besluit nam een fröbelklasse aan School Mühling te verbinden. Waar moest de ruimte vandaan

komen? Een kleine verbouwing had plaats en de keuken van de conciërge werd schoollokaal.

In die toestand trof Mejuffrouw Schaly, de opvolgster van Mejuffrouw Steffelaar, het gebouw aan. Maar haar zou een groot geluk beschoren zijn: in 1912 kreeg Mühring het gebouw aan de Vrieseweg, liggend rondom in het groen, ver van het straatrumoer, solide en ruim gebouwd en rijkelijk voldoende aan hygiënische eisen.

De schoolbevolking van Mühring mocht zich hier bevoorrecht achten. De geïsoleerde ligging deed de school als het ware voorbestemd zijn een eigen karakter te ontwikkelen en een eigen plaats in te nemen onder de scholen hier in Dordrecht.

Jongens gaan de school binnen!

Alvorens de lotgevallen van de school aan de Vrieseweg te verhalen, wenden wij ons eerst nog eenmaal naar de directrice Mejuffrouw Steffelaar. Want onder haar leiding werd een vak ingevoerd, dat toen als het nieuwste snuffje op onderwijskundig gebied beschouwd werd: de handenarbeid, het vak, dat sindsdien talloze kinderen de handen heeft leren gebruiken en dat nu in 1948 een belangrijk deel van ons onderwijs uitmaakt.

Was deze stap belangrijk uit didactisch oogpunt, een andere stap was van verstrekkende paedagogische betekenis. In 1902, in de maand September, werd de schooldeur ook open gezet voor.... jongens!

Dit mag niet meer of minder dan een revolutie genoemd worden in de geschiedenis van de school. Men is het er tegenwoordig wel algemeen over eens dat van paedagogisch standpunt bezien de co-educatie de beste schoolvorm is. Maar in de dagen van Mejuffrouw Steffelaar heersten er ten aanzien van de co-educatie nog sterke conservatieve meningen. Het toenmalige bestuur van onze school verdient dan ook een woord van lof voor deze maatregel.

Onder de leiding van Mejuffrouw Schaly voltrok zich nog een andere verandering. De co-educatie toch bracht vanzelf de eis mee van het zich bezinnen op de toekomst der kinderen en meer speciaal op die der jongens. We weten het allen: anders dan tegenwoordig beschouwde men toen het onderwijs aan meisjes meer als algemeen vormend, terwijl dat voor de jongens meer afgestemd werd op toekomstige verdere studie en op hun slaagkans in het leven.

Karakterwijziging.

Onder Mejuffrouw Schaly nu onderging de school een karakterwijziging: School Mühring werd een opleidings-school voor het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs. Maar men wenste niet het Paard van Troje binnen te halen. Of liever: niet het stokpaardje van de dressuur te berijden. Mejuffrouw Schaly heeft getracht de examen-dressuur te weren, voorzover dit althans mogelijk was. Want de eisen van de middelbare scholen en scholen voor voorbereidend hoger onderwijs waren hoog. Jarenlang en nog heden ten dage is de lagere school, die opleidingsschool is, genoodzaakt zich terdege rekenschap te geven van de eisen der toelatings-examens, waarin slechts langzaam wijzigingen, voortspruitende uit de kinderpsychologie en uit de langzamerhand veranderende begrippen op onderwijskundig gebied, worden aangebracht. Maar hier en daar breekt het licht door en School Mühring tracht het nieuwe op de voet te volgen. Het is altijd zo geweest; het is heden even zo.

Wijzigde zich dus te dien tijde het karakter van de lagere School Mühring, in de vervolklassen bleef het bij het oude. Mejuffrouw Schaly omschreef de daar gevolgde opleiding als „de zo ruim mogelijke ontplooiing van de vrouwelijke geest, het aanbrengen van kennis in verband met de practijk van het leven, het wekken van belangstelling voor alles, wat dicht staat bij de natuurlijke bestemming der vrouw, voor alles, wat later haar in de gemeenschap van dienst, van waarde, en tot steun zou kunnen dienen.”

Uit deze formulering blijkt, hoezeer men op School Mührling zich bezon op het werk, dat men als leerkracht had te verrichten in dienst der gemeenschap.

In Juni 1918 kwam Mejuffrouw L. Maltha als directrice aan de school. Zij moest een teleurstelling boeken: de vervol klassen werden in 1920 opgeheven. Er werd nog maar een spaarzaam gebruik gemaakt van deze klassen; de kosten werden daardoor te hoog. Die klassen hadden geen examen-doel, zij beoogden algemene ontwikkeling. Daarom stuurden de ouders hun kinderen naar de opleiding, die uitmondde in het onderwijs aan H.B.S. en Gymnasium en na het toelatingsexamen werd School Mührling verlaten. In de verte lokte het diploma!

Mejuffrouw Maltha verliet de school na haar huwelijk met de heer Was. Een opvolgster was niet dadelijk beschikbaar en de „eerste onderwijzer”, de heer L. J. Verschuur, nam gedurende lange tijd als waarnemend hoofd de leiding op zich. In September gaf hij deze over aan een nieuwe Directrice: Mejuffrouw C. H. Cohen. Ook zij streefde er naar de school op het goede peil te houden en de koers te volgen, die Mührling nu eenmaal als opleidingsschool had ingeslagen. Ook Mejuffrouw A. Treffers, die in September 1924 directrice werd, volgde deze koers. Gedurende negentien jaren heeft zij haar beste krachten gegeven en menige leerling de poort tot H.B.S. of Gymnasium geopend.

Het leven op Mührling vlood rustig heen, er werd hard en met ambitie gewerkt, ieder jaar traden nieuwe dreumesen de wereld van het „aap-noot-mies” binnen om binnen zes jaren bekend te raken met de Acte van Seclusie, het ontbinden in factoren en de geheimen van de taalkundige ontleding.

De trieste jaren....

Maar deze rust werd in 1940 wreed verstoord. De Duitse bommenwerpers schonden onze Hollandse hemel en zij

schonden nog veel meer. Zij verstoorde de rust van ons leven, van onze huizen, van onze scholen. En wie werkt te midden van de kinderen, weet, dat er een schade aangericht is in de kinderwereld, die we bezig zijn te overwinnen, maar die nog niet geheel is hersteld.

School Mührling moest het mooie gebouw verlaten. De Nederlandse soldaten hadden het op korte termijn nodig. Zij verlieten het na korte tijd, de kinderen keerden weer. Maar de bezetter bracht er al spoedig de grijze dames van de Arbeidsdienst in onder. En gedurende de gehele oorlog leefden leerkrachten en leerlingen in ballingschap. Verscheidene klassen hebben omzwervingen gemaakt, niet ongelijk aan die van Ulysses. Gelijk eertijds, toen Mührling zonder dak raakte, waren er ook nu helpers in de nood. De Directeur van de Ambachtsschool, ook die van de Landbouwschool, particulieren, zij boden onderdak, opdat het onderwijs voortgang kon vinden.

Tenslotte kwam de school terecht in de Wijnstraat. Nummer 84 was een somber, hol en oud woonhuis, allerm minst geschikt voor onderwijs, maar in de oorlogsdagen was men uitermate verheugd een dak boven het hoofd te hebben. Twee klassen bleven in de Ambachtsschool. Later werden zij overgebracht naar enige lokaliteiten van de Raad van Arbeid, door bemiddeling van de toenmalige Voorzitter van de Raad, Mr. H. B. Wildt Meyboom. Een kleine anecdote mag belichten, met welke zonderlinge moeilijkheden de school had te kampen. Toen de leerlingen de kort te voren aan de Raad van Arbeid getrokken lokalen hadden ingenomen, ondervonden zij enorme hinder van een.... vlooiënplag, een souvenir van de Volksdienst onzaliger nagedachtenis, welke N.S.B.-instanties daar een klerendepôt had gehad.

In de beklemming.

Midden in de oorlog bereikte Mejuffrouw Treffers de pensioengerechtigde leeftijd. Op 1 September 1943 was haar

taak dan ook beëindigd en schrijver dezes volgde haar op, als eerste mannelijk hoofd sinds de eerste dagen van Mühring.

Bij mijn eerste bezoek, enige dagen voor het begin van de nieuwe cursus, trof ik in de lage, vervelozige vestibule van nr. 84, enige metselaars aan, die bezig waren de uitgang van het gebouw vrijwel geheel af te sluiten met zware betonnen muren, waarbij zij slechts een smalle sleuf als passage open lieten. Voorschrift! Luchtgevaar! De oorlogs-ellende demonstreerde zich hier en maakte een grafkelder van wat een waarlijk „riant” kinderverblijf behoorde te zijn.

Hoe vaak hebben we met de kinderen daar niet in die kelder gezeten, nadat de sirenes hun onheilspellend geluid hadden laten horen. Wat zagen de snuitjes smal, wat werden er een natte broekjes gemaakt. We probeerden er van te maken, wat er van te maken was. Een onderwijzeres las wat voor uit een sprookjesboek, de hoogste klasse zong onverdroten „Allons, Jean, vite à l'école”, een kleine held reciteerde dapper een opzeggertje, terwijl de stalen vogels oversnorden en wij, leerkrachten, wij hoopten maar in stilte, dat er om godswil niets zou gebeuren, want we zaten als ratten in de val. Hoe moesten we door die nauwe spleet de kinderen redden, kinderen, waarvan sommigen vier-jarige benen hadden!...

We werkten voort. Niet belet kon worden, dat het onderwijs meer en meer ontwricht werd. Een onderwijzer ondergedoken, een in Duitsland, kinderen ziek en thuisgehouden door voorzichtige ouders, materialen schaars of geheel niet verkrijgbaar, op sommige dagen tienmaal luchtalarm! („Jongens, we gaan de kelder in!”...)

En dan de bemoeizucht der nieuwe heren. De oekases en mededelingen van Den Haag gingen de papiermand in en we wachtten maar af. Het was een zware opgave het schip niet overstag te doen gaan. Er kwamen moeilijkheden, aan alle kanten heerste geprikkeldheid. Langzaam ontvolkten

zich de klassen. Er waren dagen, dat we zeven leerlingen binnenlieten. De concentratie verdween geheel. We vertelden onze boeiendste verhalen om de kinderen vast te houden. Ik herinner me een morgen, waarop ik een belofte inlostte en het verhaal van de stichting van Rome aan de klas zou vertellen. Het was stil. Alles luisterde. Opeens een kreet: „Daar gaat-ie!!!”...

Wat was het geval? Een der knapen had over de daken van de huizen aan de Voorstraat Zuidwaarts een Engelse jager ontdekt! Alles stormde de bank uit en de stichting van Rome werd tot nader order uitgesteld. De kinderen werden naar de binnenmuur gedreven, want mitrailleurkogels storen zich niet aan scholen en lerende kinderen.

De Hongerwinter.

De hongerwinter hebben we doorgewerkt met een takenstelsel. Tweemaal per week kwam het volkje met een thuisgemaakte taak op school. Er werden instructies gegeven, enige uitleg werd toegevoegd en de school ging weer dicht! De opleidingsklas baarde de meeste zorg. Er was tweërlei opvatting onder de ouders: géén onderwijs enerzijds, wel onderwijs anderzijds. De opleidingsklas kon toen van de gastvrijheid van de Raad van Arbeid profiteren. Rondom een grote tafel, als deelnemers aan een vergadering, zaten de jongens en meisjes temidden van de duizenden formulieren van de Raad. Wat nog wel het belangrijkste was: er brandde een kachel! En terwijl de lucht ieder ogenblik doorkruist kon worden door bommenwerpers, werkten we daar aan opgaven voor het toelatingsexamen. Wat leek ons de tijd van het Twaalfjarig Bestand simpel! Meer was onze aandacht gericht op hetgeen in de volgende vijf minuten kon gebeuren. De gezichtjes der kinderen werden smal, er waren onrustige ogen. Het begon bij de leerkrachten door te dringen, dat de mogelijkheid tot vruchtbaar onderricht vrijwel tot nul was gereduceerd.

Dit jaar is ook voor Mührling een beproeving geweest. Gelukkig behoorden onze kinderen nog niet tot de ergst-ontberenden, maar de harde tijd drukte zijn stempel op menig kindergezicht.

Een speciale taak was het hoofd toebedeeld: het buiten de deur houden van de nieuwe heren, de bemoeials van diverse instanties, die zich met woning, onderwijs en van allerlei wilden inlaten.

Onderwijl kookte Juffrouw van der Putten vredig haar potje op de overloop van de eerste gang. Gingen de kinderen om twaalf uur huiswaarts, dan snoven ze en zeiden: „Lekker, uien!”....

Dag van verlossing.

De lezer begrijpt, dat de dag der bevrijding ook voor Mührling een dag van verlossing was. Met welke intense vreugde zijn we in September 1945 naar het opgeknapte gebouw aan de Vrieseweg getrokken! Er was veel bezoek, er waren bloemen, er waren hartelijke toespraken. Het feestelijk begin was daarom zo feestelijk, omdat men duidelijk beseftte, dat men weer „thuis” was en nu eens echt aan het werk kon gaan.

Dat is gebeurd. Er is hard gewerkt, want er was veel op te knappen in de kinderwereld. Van de onderwijzers werd (wordt nog) veel gevergd. Het eerst nodige was wel de jeugd weer te gewinnen aan orde en tucht. Wat onder de Duitsers mocht, was nu verboden. Het grote schoolverzuim moest geredresseerd worden. Er werden langzaam-aan weer eisen gesteld, aan kinderen, aan ouders, aan leerkrachten. En langzaam-aan voelde men ook weer grond onder de voeten. De leermiddelen begonnen wat ruimer te vloeien, er kwam meer papier, kortom: er was vooruitgang.

In die vooruitgang bevindt zich de school op het ogenblik nog. Er is veel bereikt, dank zij de toewijding van allen, die met de school te maken hebben, Bestuur en leerkrachten.

Naar de toekomst.

En zo kan Mührling, na de bewogenheid van de laatste jaren weer volledig in evenwicht gekomen, met opgewektheid aan het laatste kwart van de eeuw beginnen.

De onderwijsmethode beweegt zich steeds meer in de richting van de onderwijsvernieuwing. De praktische toepassing van de resultaten van psychologie en psychotechniek heeft zijn intrede gedaan in School Mührling. Er wordt „meer op de kinderen gespeeld”. Leren zelfstandig handelen, leren denken onder eigen verantwoordelijkheid, activering van het kind, overboord zetten van schijnkennis en het aanleren van fundamentele kennis, het zijn allemaal problemen, die de aandacht hebben van ons allen. Grote belangstelling bestaat er onder de leerkrachten van onze school voor alles, wat aan de efficiency van het onderwijs ten goede kan komen. Daarbij wordt het karakter van de school als opleidingsinstituut nimmer uit het oog verloren.

Verheugend is te ondervinden, dat het lager onderwijs en het middelbaar onderwijs hier ter stede naar elkaar toe beginnen te groeien. De relaties zijn aangenaam en dit kan niet anders dan het kind ten goede komen.

Bij dit alles tracht Mührling de eigen sfeer te bewaren. De hulpmiddelen worden nieuwer. De film is een belangrijk leermiddel en brengt een stukje globalisatie in de school. Koorzang is een roosteronderdeel en wordt met liefde beoefend. Plakken, knippen, tekenen, kleuren, boetsen, handwerken, timmeren, schaven, figuurzagen, allemaal werkzaamheden, die het onderwijs verlevendigen, zijn dienende handelingen in het verwerven van nuttige kennis.

En buiten de deur: de kleuters in de zandbak, de groteren aan het wroeten in de schooltuintjes.

En nog verder buiten de deur: de tentoonstellingen, zoals de Bijbelse tentoonstelling, de tentoonstelling van de Engelse kindertekeningen, de paddenstoelententoonstelling. De uitstapjes: het samen bewonderen van de Sint-Jan in Den

Bosch, het kersen eten in Hurwenen, het schommelen en wippen in de Haagse Bataaf, het sprakeloos staan voor de rijkdommen van het Vredespaleis, het voetballen in het Mastbos, het boterhammen-eten aan een Oisterwijks venetje, het treden in de voetstappen van Hooft door het Muiderslot!....

Een innige aanraking van het leven binnen en buiten de school is een voorwaarde voor levend onderwijs. Dat een zesde klasse eigenaar werd van enige vierkante centimeters Damterrein, enige honderden guldens bijeenpaarde voor het Indische kind, kleine giften offerde voor de Stichting '40—'45, het zijn evenzo schoolnoodzakelijkheden als de vertoning van een poppenkast bij het bezoek van Sinterklaas, als het ontsteken van de Kerstboomkaarsjes in de school-vestibule, als het deelnemen aan sprookjes-optochten bij Oranjefeesten.

Wat dit laatste betreft: Mührling is in dat opzicht een echt vaderlandse school.

En het zal het streven van allen, die er voor en er aan werken, zijn, Mührling een echt vaderlandse school te doen blijven. Hiertoe willen wij het oog gericht houden op het nieuwe, dat de tijd brengt, keuren en meten en toepassen, wat het Nederlandse kind behoeft, de goede geest en de goede naam van de school trachten te bestendigen en voortaan trachten te staan in het vaderlandse onderwijs.

JAC. A. HAZELAAR.

Dordrecht, October 1948.

Een oude bekende

Een oude bekende in de Mührlingwereld is ongetwijfeld Mevrouw I. van der Putten, tot 1945 conciërge aan de school. Wie een diensttijd van ruim 25 jaren achter de rug heeft te midden van een steeds wisselende schoolbevolking, die raakt bekend bij scharen aankomende hummels, die blijft bekend bij de vertrekkende gymnasiasten, lyceïsten en H.B.S.-ers-in-spé. En vanzelfsprekend ook bij de grote aantallen ouders, die zo vaak in allerlei zaken met haar in aanraking kwamen.

Het was vooral haar trouwhartigheid, die haar zo bemind maakte bij jong en oud. Op een moederlijke manier ging zij met leerkrachten en kinderen om. Geen werk was haar te veel, een goed verzorgde school was haar glorie en zij deed graag alles zelf. Er behoefde haar niet gezegd te worden: „Doet U dit of dat eens”, of „Denkt U daar en daar eens om”. Het gebeurde ook zonder dat.

De kinderen waren haar beste vrienden en vriendinnen. Kinderen hebben op de meest onverwachte ogenblikken de moederhulp nodig. Ze moeten plotseling „zo erg nodig”, soms is het al te laat. Juffrouw van der Putten wist altijd wel raad. Revolteerde een maagje, er kwam uit het keukentje op de eerste gang van het gebouw aan de Wijnstraat hulp opdagen. Natte kleren, gebroken veters, verloren eigendommen, te laat afgehaalde en deswege bedroefde kleuters, bezerde knieën en stukgevalen handen, inktvlekken op de kleren, al deze veelbetekenende zaken in een kinderleven werden met toewijding door Juffrouw van der Putten verzorgd.

Hartelijke stemmen klonken bij haar afscheid van de school in September 1945. Zij heeft ook haar plaats in dit gedenkboekje verdiend. Want een derde deel van het leven onzer school is met het werk van Juffrouw van der Putten verweven. Zij heeft bij haar vertrek geen medaille voor trouwe dienst gekregen. Daarom worde hier in drukletters vastgelegd, dat School Mührling van 1920 tot 1945 veel te danken heeft gehad aan haar dienende arbeid.

Stemmen van Oud-Leerlingen

ENIGE HERINNERINGEN AAN MIJN SCHOOLTijd OP SCHOOL MUHRLING (1905—1916).

Vele zijn mijn herinneringen aan de 12 jaren (1905—1916), gedurende welke ik leerlinge van School Mührling was, doch nu ik enige hiervan op schrift moet stellen, valt het mij moeilijk, daaruit de juiste te memoreren.

Natuurlijk komt mij allereerst voor de geest, hoe ik naar de Fröbelklasse ging, waar wij onder leiding van Juffrouw Bollinger plakten, vouwden, matjes vlochten en spelletjes deden, wat ons reeds zeer gewichtig voorkwam.

Evenwel nauwelijks in de eerste klas gezeten, zagen wij reeds neer op de fröbeltjes, wanneer wij deze op een wandeling met onze ouders ontmoetten.

De jaren verstreken in het oude gebouw aan de Vest zonder bijzondere gebeurtenissen, tot in 1912 de verhuizing naar de nieuwe school aan de Vrieseweg plaats vond, wat een grote verandering en verbetering werd.

Nu reeds in de vervolklassen zittend werd ons een goede algemene ontwikkeling bijgebracht. Zonder aan de waardering voor de Directrice Mejuffrouw Schaly of de andere leerkrachten iets te kort te willen doen, staan mij nog duidelijk voor de geest de lessen in Natuur- en Scheikunde van Mevrouw Dr. van Bilderbeek-van Meurs, in de staatsinrichting van de President van de Arrondissementsrechtbank, de heer Mr. Meyer Wiersma, en in de gezondheids- en verbandleer van de heer Dr. van Rhijn, van welke lessen wij toch allen voor ons later leven zeker veel profijt gehad hebben.

De schoolreisjes waren steeds onvergetelijke dagen. Met grote zorg werden deze tochten voorbereid, vele merkwaar-

digheden, die ons land biedt, zijn ons getoond, de tweedaagse tochten, waarbij wij in Amsterdam of ergens op de Veluwe logeerden, waren een groot festijn.

Dankbaar ben ik de heer Hazelaar, die mij op deze manier de gelegenheid gaf, mijn waardering te kunnen uitspreken leerlinge van School Mührling te zijn geweest.

A. M. J. BOS-VAN HERWAARDEN.
(1905—1916).

„Wat vreugd! Het schooluur heeft geslagen,
Waarnaar elk kind om 't zeerst verlangt.”

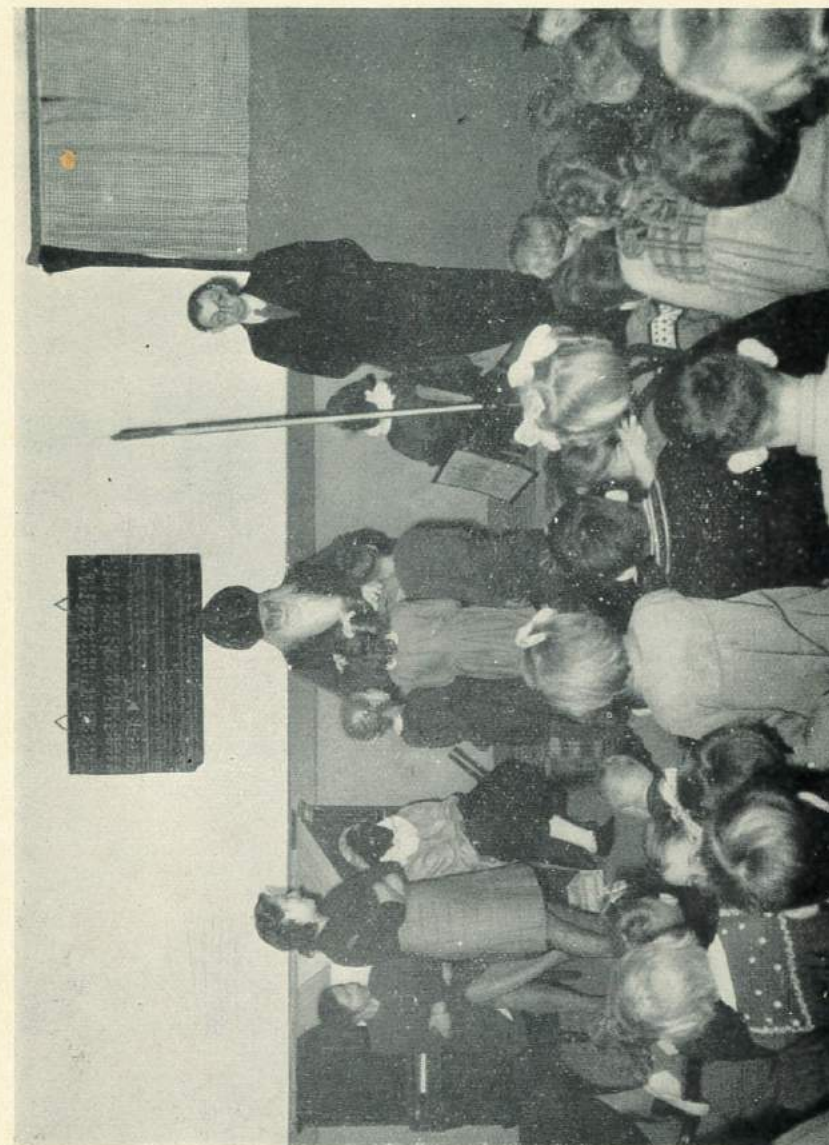
Deze regels „edele poëzij” kunt ge vinden in het hoofdstuk „Kinderrampen” in Beets' onvolprezen Camera Obscura.

Meen nu niet, geachte lezer, dat ik U in dit jubileumboek mijn kinderrampen zal gaan vertellen, van het moeten schoolblijven of in de hoek staan. Neen, het zijn juist de prettige herinneringen van mijn eerste schooltijd, die bij mij naar boven komen, nu ik op verzoek van de heer Hazelaar deze kleine bijdrage tracht te leveren.

Er zijn van die beelden en dingen, die een mens het gehele leven bijblijven, zoals van School Mührling onze slöjdlessen, op de zolder boven. Het lieve en toch strenge gezicht van Mejuffrouw Schaly met haar witte haren, de gummi-lucht van de gymnastiekschoenen in het kleedkamertje naast het gymnastieklokaal, de „reis om de wereld” in de gymnastieklessen, het zaaien van de sterrekers in het schooltuintje tegenover het fietsenhok en later ons gezamenlijk bijhouden met de heer Buirma.

Deze „beelden uit mijn kinderjaren” geven er van blijk, dat het onderwijs op School Mührling, ruim dertig jaar geleden, reeds „modern” was in de goede zin des woords, zodat ik nu vaak nog met weemoed langs mijn oude school loop en met dankbaarheid terugdenk aan de tijd daar doorgebracht.

HANS THOMAN.
(1914—1920).

Als oud-leerlinge van School Mührling werd mij gevraagd een stuk in dit gedenkboekje te schrijven. Dat ik dit met plezier doe, kan ieder, die zijn lagere-schooljaren op School Mührling heeft doorgebracht, wel begrijpen. Want is er niet een grote band, die ons altijd bindt met deze school? Ik herinner mij, dat er zelfs in de oorlog nog een nauw contact was tussen de leerlingen, hoewel wij over verschillende gebouwen verspreid waren.

Al werden wij overal gastvrij ontvangen, toch verlangden wij naar ons eigen gebouw terug. En hoe groot was de vreugde, toen wij weer terug konden keren in onze eigen, weliswaar gehavende school.

Voorzover mogelijk volgde ons overal Juffrouw van der Putten, buiten wie wij moeilijk konden. Als er inkt gemorst was, als er iemand op de speelplaats gevallen was, altijd was het Juffrouw van der Putten, die hielp. Zij werkte met melk tegen de inktvlekken, met jodium tegen de gaten in de knieën. Dan waren er altijd wel broekjes van kleine kinderen uit de fröbelklassen, die opgehesen moesten worden.

Ja, de fröbelklas, wel een van de gezelligste jaren op Mührling. Hoe prachtig vond je het niet op je verjaardag een strik om je arm te mogen dragen. Of, als je dat liever wilde, werden er twee gele strikjes aan je stoel gebonden.

Tot de hoogtepunten van het schoolleven behoorden verder de gezamenlijke viering van Kerstmis en Sint Nicolaas. Een groot feest was ook de verjaardag van Juffrouw Treffers. Ieder jaar opnieuw werd er dan „In Holland staat een huis” gespeeld, waarbij ook de onderwijzers meededen.

Al schrijvende komen er steeds meer herinneringen bij mij op. Maar aangezien het ondoenlijk is ze alle op te schrijven, wil ik hier eindigen met een „Lang leve School Mührling!”

MARGOT VAN GELDER.
(1938—1944).

In 1944 kwam ik op School Mührling, niet in het bekende gebouw aan de Vrieseweg, maar in het noodgebouw in de Wijnstraat. De eerste maanden ging het schoolleven daar gewoon zijn gang, maar daar het oorlog was en we zodoende dikwijls voor verrassingen kwamen te staan, ging het schoolleven voor de „buitenkinderen” zeer onregelmatig worden. Maar gelukkig kwam de vrede en ik reed op massieve bandjes over de Zwijndrechtse brug naar school. Ik vond het niet erg om mijn fiets er op en af te sjouwen, want ik vond het enig op school.

Na de grote vakantie van 1945 gingen we weer naar ons eigen gebouw aan de Vrieseweg, dat toen voor mij natuurlijk nog een nieuwtje was.

In de vierde klas, bij mijnheer van den Akker, ging het ook niet vlot, want na een half jaar vertrok deze naar Oisterwijk. In de vijfde klas bij mijnheer Broer is ons schoolleven pas regelmatig geworden. Geen getob met onderwijzers, maar alleen hard werken en gezellig tekenen.

Daarna de zesde klas! Wat een jaar van spanning en hard werken! Gelukkig voor ons allen niet te vergeefs, want onze eerste examens, n.l. het toelatings-examen zowel voor H.B.S. als voor Gymnasium werden beloond. 's Morgens en 's middags werd ons moed ingesproken door ons aller vader mijnheer Hazelaar. Toen de uitslag kwam en we allen geslaagd waren, waren we heel gelukkig en blij, maar ik geloof, dat mijnheer Hazelaar nog gelukkiger was.

Nu zit ik op het Gymnasium, maar ik denk met veel plezier terug aan school Mührling.

COOTJE QUISPTEL.
(1944—1948).

Leerkrachten aan School Mührling

werkzaam in NOVEMBER 1948

Lagere School: JAC. A. HAZELAAR, Hoofd.
A. BROER.

J. PLUIMERT.

W. H. J. NOORDERMEER.

Mej. A. LEYDS.

Mej. J. v. d. WILT.

Kleuterschool: Mej. JOH. VAN VEEN.

Mej. C. OUWEHAND.

Vaklerares: Mevr. C. BOSMAN-SOMMER.